

Myslivec a rys, dva lovci a jedna kořist – srnčí zvěř

Ing. Jaroslav Červený, CSc.

Kdo lépe hospodaří se srnčí zvěří? Myslivec, nebo rys? Kdo z nich je úspěšnější lovec? Kdo provádí správnější výběr? Když v honitbě loví rys, zbývá něco i pro myslivce? Může rys vyhubit srnčí zvěř? Může myslivec vyhubit rysa? Takové a další podobné otázky jsou předmětem mnoha vášnivých diskusí. Na některé z nich se pokusím odpovědět s použitím konkrétního příkladu hospodaření v honitbě Hartmanice (okr. Klatovy), kde se myslivci setkávají s rysem již více než 30 let.

Honitba Hartmanice se rozkládá v podhůří Šumavy na rozloze 1669 ha, z čehož 521 ha (tj. 31,2 %) tvoří lesy. Zbytek honitby, kromě zanedbatelné výměry vodních a ostatních ploch, představuje zemědělská

půda. Ta je již přibližně jedno desetiletí zastoupena výhradně loukami a pastvinami. Pro spárkatou zvěř je honitba zařazena do IV. jakostní třídy s koeficientem přírůstku 0,8. Minimální stav srnčí zvěře byl stanoven na 22 ku-

sů, normovaný stav na 58 kusů. Ostatní druhy zvěře nejsou pro honitbu normovány; zajíc polní, prase divoké a jelen lesní se v ní však vyskytuje celoročně. Celoročně v honitbě žije i jeřábek lesní. Z predátorů je nejběžnější liška obecná.

Rys ostrovid byl v honitbě poprvé zjištěn 27. 11. 1970 (již devět dní po vypuštění v Bavorsku!). Do r. 1993 se v ní vyskytoval nepravidelně, od r. 1994 každoročně. V honitbě se však nerozmnožuje a pravidelně ji nevyužívá ani pro své denní úkryty. Poměrně často ji ale navštěvuje kvůli získávání kořisti. Kromě srnčí zvěře, která je nejčastějším úlovkem, ulovili rysové v honitbě prokazatelně kolouchy jelena lesního, selata a jednoho postřeleného lončáka

prasete divokého, lišky, zajíce a rovněž domácí ovce. Několikrát byli rysové pozorováni při lovu hlodavců, jednou byl rys zastižen s ulovenou slukou lesní. Kromě rysů loví srnčí zvěř v honitbě i toulaví psi a výjimečně i lišky.

POČETNOST SRNČÍ ZVĚŘE V HONITBĚ

Vykažované stavy srnčí zvěře, zjištované při jarním sčítání stanoveném orgánem státní správy myslivosti, se za posledních deset let pohybují mezi 45 až 78 kusy, přičemž po r. 2000 vždy překročily 70 jedinců.

Pro upřesnění početních stavů se od r. 1997 v honitbě dvakrát ročně (koncem jara a na podzim) sčítá zvěř za pomoci vysokoškolských studentů biologie. Tato kontrolní sčítání probíhají z posedů, ve večerním čase, kdy zvěř vychází z lesa na pastvu. U každého pozorovaného jedince se zaznamenává délka a čas pozorování a podle mapy i jeho pohyb. V závislosti na počtu pozorovatelů a stavu vege-

**TAB. 1: VÝSLEDKY KONTROLNÍHO SČÍTÁNÍ SRNČÍ ZVĚŘE
V HONITBĚ HARTMANICE**

datum	počet lokalit	výsledky sčítání srnčí zvěře											
		srnec	srna	srnče	neurč.	pohlaví	celkem	celkem ks/100 ha	přepoč. stav	přepoč. ks/100 ha	% NS	poměr pohlaví	natalita (%)
22. 5. 1997	27	10	12	3	16	41	2,4	75	4,5	170,5	1 : 1,20		
22. 9. 1997	21	9	15	12	21	57	3,4	101	6,1	229,5	1 : 1,67	80,0	
4. 6. 1998	39	28	54	2	8	92	5,5	111	6,7	252,2	1 : 2,16		
27. 9. 1998	23	11	25	21	15	72	4,3	131	7,8	297,7	1 : 2,27	84,0	
17. 5. 1999	41	36	71	2	8	117	7,1	136	8,1	309,1	1 : 1,97		
28. 9. 1999	31	16	39	31	7	93	5,5	111	6,7	252,3	1 : 2,44	79,5	
14. 6. 2000	32	28	37	6	10	81	4,6	124	7,4	281,8	1 : 1,32		
25. 9. 2000	39	26	43	42	8	119	7,1	144	8,6	327,3	1 : 1,65	97,7	
6. 6. 2001	32	43	57	3	11	114	6,8	175	10,5	397,7	1 : 1,32		
1. 10. 2001	39	12	32	27	17	88	5,3	107	6,4	243,2	1 : 2,58	84,3	
21. 5. 2002	32	36	56	-	28	120	7,2	184	11,1	418,2	1 : 1,55		
30. 9. 2002	20	7	24	28	18	77	4,6	149	8,9	338,6	1 : 3,42	116,7	
9. 6. 2003	36	16	31	3	17	67	4,0	113	6,8	256,8	1 : 1,93		
29. 9. 2003	21	12	19	17	18	66	4,0	127	7,6	288,6	1 : 1,58	89,5	
30. 5. 2004	36	32	72	8	6	118	7,1	167	10,0	379,5	1 : 2,25		
27. 9. 2004	21	7	33	31	3	74	4,4	151	9,0	343,2	1 : 4,71	93,9	
16. 5. 2005	32	37	62	-	13	112	6,7	173	10,4	393,2	1 : 1,68		
6. 10. 2005	35	14	47	44	4	109	6,5	155	9,3	352,2	1 : 3,36	93,6	
průměr							89,9	5,4	135,2	8,1	307,3	1 : 2,17	91,0

stavů srnčí zvěře od r. 1997 je patrný z tab. 1.

Při všech kontrolních sčítáních se podle bezpečně rozpoznaných jedinců zjišťuje i poměr pohlaví srnčí zvěře a při podzimních akcích i natalita (reprodukční schopnost populace vyjádřená procentickým poměrem pozorovaných srnčat a srn). Průměrný poměr pohlaví byl odhadnut na 1 : 2,17 (při jednotlivých sčítáních 1 : 1,20 až 1 : 4,71), což je sice hodnota vyšší než teoretická, ve srovnání s mnohými jinými honitbami však relativně přijatelná. Z tab. 1 navíc vyplývá, že nižší zastoupení srnčat bylo logicky zjištěno vždy při podzimním sčítání, tedy na konci doby lovů srnčat a začátku lovů srn. Za touto hodnotou se jistě neskrývá proporcionální odstřel obou pohlaví v honitbě (tab. 2 na str. 10), takže jednou z možností výše tohoto ukazatele je výrazná preferencie rysů k lovům srn. Průměrná natalita byla zaznamenána 91,0 % (v jednotlivých letech 79,5 až 116,7 %), což odpovídá koeficientu přírůstku 0,91 (0,80 - 1,13), tedy hodnotě v průměru o 0,11 vyšší, než je stanovena pro plánování hospodaření.

LOV SRNČÍ ZVĚŘE A JEJÍ CELKOVÁ MORTALITA

V posledních deseti letech se v honitbě ročně lovilo v průměru 20,1 ks srnčí zvěře (v jednotlivých letech 7 - 27 ks), což představuje úlovek 1,2 ks (0,4 - 1,6 ks) na 100 ha. Plán lovů srnčí zvěře byl plněn v průměru pouze na 56,4 % (31,0 - 78,1 %), vyšší plnění bylo pouze u srnčů - 97,8 % (71,4 - 106,2 %). Obdobné nelichotivé výsledky bychom zjistili asi v mnoha honitbách ČR, bez ohledu na to, zda se v nich vyskytuje rys. Myslivecké hospodaření, resp. lov, však ovlivňuje vývoj populace srnčí zvěře pouze částečně. Spolu s ním se na něm podílí i řada dalších faktorů. Nejdůležitějším faktorem je celková mortalita populace, do níž je zahrnut i odstřel.

Na celkové mortalitě srnčí zvěře se v honitbě Hartmanice nejvíce podílí odstřel - 61,5 % (v jednotlivých letech 41,1 - 73,5 %). Následují střety s dopravními prostředky na silničních komunikacích - 10,4 % (2,9 - 16,1 %), ulovení rysem - 10,1 % (3,2 - 22,2 %), ztráty při sklizňových zemědělských pracích - 4,3 % (0 - 17,6 %),

zimní strádání - 4,3 % (0 - 7,8 %), neznámé příčiny - 4,3 % (0 - 7,1 %), usmrcení toulavými psy - 3,4 % (0 - 11,9 %), metabolické poruchy - 1,2 % (0 - 5,9 %) a ulovení liškou - 0,6 % (0 - 2,1 %) (tab. 2 a 3 na str. 10).

V Hartmanicích je vliv odstřelu nesouměřitelný s vlivem rysa na srnčí zvěř, a to nejen s ohledem na celkové množství ulovené zvěře. Zásadní rozdíl je také ve

Typický obrázek toho, když se rys vrátí ke kořisti několikrát. Čistě obraně maso z kostí, přehrnutá kůže a netknuté vnitřnosti.

Foto autor

strukturu kořisti. Zatímco odstřel se na celkově mortalitě srnčat podílel průměrně 43,7 % (v jednotlivých letech 33,3 - 47,5 %), podíl rysa činil pouze 2,1 % (0 - 8,5 %). Naopak podíl odstřelu a rysů na celkové mortalitě srn a srnčat je

Foto Jaroslav Červený

podstatně méně rozdílný: u srn 13,5 % (0 - 23,5 %) oproti 6,1 % (2,9 - 17,6 %) a u srnčat 4,3 % (0 - 33,3 %) oproti 1,8 % (0 - 10,6 %).

HMOTNOST, KONDICE A SELEKCE SRNČÍ ZVĚŘE

Údaje o hmotnosti srnčí zvěře (vyvržené bez hlavy a spárků) se v honitbě Hartmanice sledují již od r. 1970. Od té doby vzrostla hmotnost zvěře o 1,5 - 2 kg. U srnčů II. a III. věkové třídy se průměrná hmotnost po r. 2000 pohybuje mezi 15 a 16 kg, u srn mezi 13 a 14 kg (graf 1 a 2). Je možné konstatovat, že současná hmotnost srnčí zvěře v honitbě leží nad celorepublikovým průměrem. Zdravotní stav a kondice srnčí zvěře se dá označit jako dobrá až výborná. Kromě predačního tlaku rysa je důvodem této skutečnosti pravděpodobně i pravidelné podzimní a zimní příkrmování jadernými krmivy a každoroční ozdravování podávaným antiparazitárních přípravků. Obdobné zvyšování hmotnosti u srnčí zvěře bylo zaznamenáno i v jiných honitbách Pošumaví, kde se vyskytuje rys. V době prudkého vzrůstu početnosti rysů na Šumavě v letech 1992 - 1998 byl zaznamenán i růst bodové hodnoty srnčích trofey. Vzhledem k množství měnících se faktorů však vliv rysa na sílu trofeje není považován za jednoznačně prokazatelný (Myslivost č. 12/1996, Svět myslivosti č. 3/2003).

Selekce srnčí zvěře probíhá v honitbě tradičním průběrným odstřelem (přednostní lov viditelně nemocných jedinců a srnčů s nejnižší hmotností a pokud možno i s nejslabšími parůžky). Výběr srn a srnčat k odstřelu je problematičtější. O výběru prováděném rysem neexistují z honitby kromě několika případů nalezených kadáverů, zpravidla zdravotně postižených jedinců (přerostlé spárky, zahojená zlomenina končetiny, pravděpodobný střet s dopravním prostředkem, střevní katar), průkazné údaje. Na základě posouzení všech nalezených kadáverů se lze pouze domnívat, že šlo o jedince s nejhoršími smyslovými a adaptačními vlastnostmi v místní populaci.

CHOVÁNÍ SRNČÍ ZVĚŘE

Srnčí zvěř pod predacním tlakem rysa změnila své návyky, resp. se

vrátila ke svému přirozenému chování. V období začátku pronikání rysa do honitby se stávala bojácnou až nervózní. Shlukovala se do větších tlup, v nichž se zdržovala v přehledném terénu, z lesa na pastvu a zpět často prchala. Poměrně brzy si však na přítomnost rysa zvykla, přestala panicky utíkat při každém zneklidnění a postupně se stala velmi opatrnou. V současné době žije mnohem skrytějším způsobem života než před příchodem rysů. Během pastvy velmi často jistí a většinou nesetrvává delší dobu na jednom místě. Nápadnou změnou je, že pokud vychází z lesa, chaoticky neprchá na přehledné otevřené plochy, ale spíše se zdržuje poblíž krytu. Pokud zjistí přítomnost rysa, rychle vyhodnotí nebezpečnost situace. V případě, že rys není na lovu nebo ví, že je sledován, neopouští srnčí zvěř své stanoviště.

Z hartmanické honitby existují i pozorování, kdy rys v klidu prochází mezi pasoucí se srnčí zvěří, která ho pouze za varovného bekání sledovala. Rovněž bylo pozorováno, kterak se mladí srnci šli na rysa blíže „podívat“ a dokonce předstírali útok na jejich.

ZÁVĚRY

- Rys může podle různých podmínek různě ovlivňovat hospodaření myslivců, není však jeho rozhodujícím činitelem.
- Z dlouhodobého hlediska má rys pozitivní vliv na populaci srnčí zvěře, krátkodobě však může výrazně snížit její početnost. K tomu může dojít zejména v honitbách nově osidlovaných rysem. V honitbě Hartmanice tento jev sice nebyl zaznamenán, v některých oblastech Pošumaví však ano.
- Rys je z pohledu ovlivnění celkové mortality srnčí zvěře až

**TAB. 2: PODÍL MYSLIVCŮ A RYSŮ NA CELKOVÉ MORTALITĚ (LOV + ÚHYN)
SRNČÍ ZVĚŘE V HONITBĚ HARTMANICE**

rok	celková mortalita (lov + úhyn)	lov													
		celkem				srnec				srna				srnče	
		ks	%	ks	%	ks	%	ks	%	ks	%	ks	%	ks	ks %
1996	17 100	7	41,1	3	17,6	7	41,1	-	-	-	-	3	17,6	-	-
1997	18 100	9	50,0	4	22,2	6	33,3	-	-	-	-	3	16,7	1	5,6
1998	30 100	18	60,0	2	6,7	13	43,3	-	-	6	20,0	2	6,7	1	33,3
1999	34 100	25	73,5	4	11,8	13	38,2	1	2,9	8	23,5	1	2,9	4	11,8
2000	32 100	22	68,8	2	6,3	17	53,1	1	3,1	4	12,5	1	3,1	1	3,1
2001	40 100	25	62,5	4	10,0	19	47,5	1	2,5	5	12,5	3	7,5	1	2,5
2002	42 100	25	59,5	2	4,8	19	45,2	-	-	5	11,9	2	4,8	1	2,4
2003	32 100	21	65,6	2	6,3	15	46,9	-	-	6	18,7	2	6,3	-	-
2004	31 100	22	71,0	1	3,2	17	54,8	-	-	5	16,2	1	3,2	-	-
2005	51 100	27	52,9	9	17,6	17	33,3	4	8,5	5	10,6	2	4,2	5	10,6
Celkem	327 100	201	61,5	33	10,1	143	43,7	7	2,1	44	13,5	20	6,1	14	4,3
														6	1,8

**TAB. 3: PODÍL RŮZNÝCH PŘÍČIN ÚHYNU NA CELKOVÉ MORTALITĚ
(LOV + ÚHYN) SRNČÍ ZVĚŘE V HONITBĚ HARTMANICE**

rok	celková mortalita (lov + úhyn)	příčina úhynu														
		celkem		rys		pes		liška		zemědělské práce		dopravní komunikace		metabolické poruchy		zimní strádání
		ks	%	ks	%	ks	%	ks	%	ks	%	ks	%	ks	%	ks %
1996	17 100	10	58,8	3	17,6	1	5,9	-	-	3	17,6	2	11,8	1	5,9	-
1997	18 100	9	50,0	4	22,2	-	-	1	5,6	2	11,1	1	5,6	1	5,6	-
1998	30 100	12	40,0	2	6,7	1	3,3	-	-	4	13,3	2	6,7	-	-	1 3,3
1999	34 100	9	26,8	4	11,8	-	-	-	-	2	5,9	1	2,9	-	-	2 5,9
2000	32 100	10	31,3	2	6,3	-	-	-	-	1	3,1	4	12,5	-	-	2 6,3
2001	40 100	15	37,5	4	10,0	2	5,0	-	-	-	-	5	12,5	1	2,5	1 3,1
2002	42 100	17	40,5	2	4,7	5	11,9	-	-	1	2,3	5	11,9	-	-	1 2,4
2003	32 100	11	34,3	2	6,3	1	3,1	-	-	1	3,1	4	12,5	-	-	2 6,3
2004	31 100	9	29,0	1	3,2	-	-	-	-	-	-	5	16,1	-	-	2 6,5
2005	51 100	24	47,1	9	17,6	1	2,0	1	2,0	-	-	5	9,8	1	2,0	4 7,8
Celkem	327 100	126	38,5	33	10,1	11	3,4	2	0,6	14	4,3	34	10,4	4	1,2	14 4,3

na třetím místě za odstřelem a silniční dopravou. Následují zemědělské práce (zejména při sklizni), zimní strádání, neznámé příčiny úhynu, toulaví psi, metabolické poruchy a lišky. Podle různých podmínek v jiných honitbách se však může toto pořadí měnit.

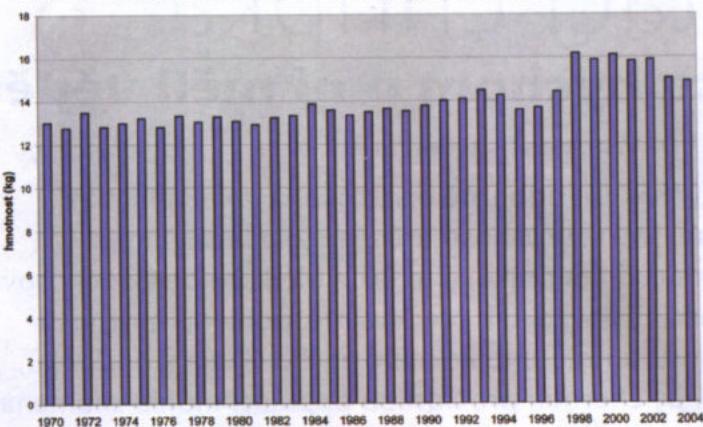
4. Při stabilizovaném vztahu rysa a srncí zvěře se může rys podílet na celkové mortalitě populace srncí zvěře v honitbě nejvýše do 10 %. Výjimky však mohou nastat při neúměrně nízkém odstřelu srncí zvěře (tzv. šetření stavů). Příkladem je honitba Hartmanice v letech 1996 a 1997 při extrémních zimních podmírkách a koncentraci srncí zvěře na příznivějších lokalitách. Obdobná situace nastala, pokud se v honitbě delší dobu zdržovala rysice s mláďaty (rysicice loví častěji a na lokalitě se zdržuje delší dobu než samostatní jedinci).
5. Rys nemůže nikdy ohrozit normované stavy srncí zvěře. Ty jsou několikrát nižší než stavy skutečné. Toto tvrzení platí snad pro všechny honity v ČR.
6. Rys ztěžuje myslivcům lov, protože srncí zvěř je mnohem opatrnejší. V honitbě Hartmanice byl před příchodem rysa uloven téměř každý kus srncí zvěře během několika loveckých vycházek, dnes počet vycházek často převyšuje deset.
7. Tím, že rys loví přednostně samičí zvěř, napravuje zásadní chovatelskou chybu myslivce, který má sklon ji naopak šetřit.
8. Selekcí srncí zvěře prováděná rysem nepředstavuje odstra-

ňování jedinců s nejnižší hmotností či nejhorší trofejí, ale jedinců nemocných nebo jedinců s nejhoršími smyslovými a adaptacemi vlastnostmi.

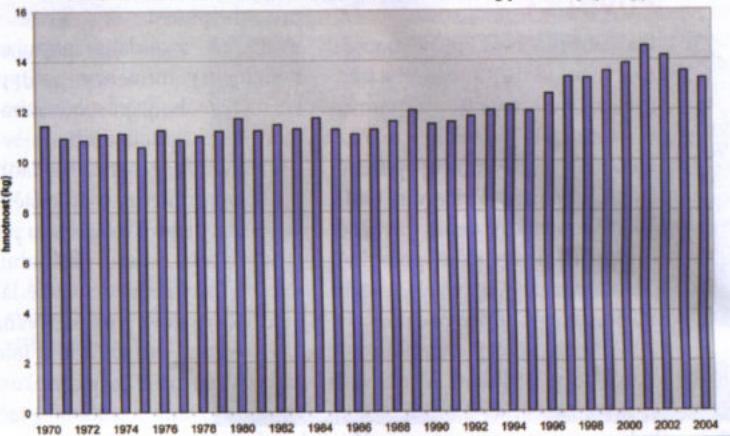
(NE)OBJEKTIVITA PLÁNOVÁNÍ - OBEHRANÁ PÍSNIČKA

Uvedený příklad koexistence myslivce, rysa a srncí zvěře názorně dokládá nelogičnost našeho tradičního mysliveckého plánování. Jak je zřejmé z tohoto příspěvku, plánování je založeno na vyhodnocování naprostě nereálných údajů. Pokud bude myslivecký hospodář vykazovat stavy srncí zvěře, které se budou alespoň blížit skutečným stavům, bude muset naplánovat tak vysoký odstřel, že ho nedokáže splnit. Pokud by se mu to v několika po sobě jdoucích letech podařilo a dal by do souladu skutečné stavy se stavy normovanými, vystavuje se nebezpečí, že v jeho honitbě nikdo srncí zvěř téměř neuvidí a on bude nařčen z „genocidy“. Odpadne mu však problém se škodami na lesních porostech a pravděpodobně i s problém s rysem. Ten, aby se uživil, bude muset podstatně rozšířit své teritorium nebo alternativně přejde na jiný druh potravy (příp. oboji). Pokud bude myslivecký hospodář vykazovat stavy srncí zvěře tak, jak ho nepřímo nabádá legislativa, státní správa a vlastníci, tzn. tak, aby mohl pokud možno bez problémů vykázat splněný plán lovu, zavděčí se výše uvedeným subjektům a snad všem lovcům v honitbě, ale vědomě či neúmyslně bude při plánování vycházet z nepravidlivých čísel

Graf 1: Hmotnost ulovené srncí zvěře, 1970-2004 (srnci II. a III. věk. tř.)

Graf 2: Hmotnost ulovené srncí zvěře, 1970-2004 (srny)

a tedy i lhát. Kdo na této situaci vydělá, je rys (pokud ho někdo nezastřelí), protože bude mít zajistěn nadbytek potravy.

Srncí zvěř i rysovi je úplně jedno, jak a jestli vůbec se jejich existence myslivecky plánuje. Jedno by to mohlo být nakonec i mysliveckému hospodáři, protože ten - objektivně vzato - nikdy přesně nemůže zjistit, zda má v honitbě o 50 nebo o 100 kusů srncí zvěře více, než určují normované stavy. Nezjistí ani, zda v honitbě loví jeden nebo

tři rysové. Co by ale mysliveckému hospodáři (a zároveň všem myslivcům) nemělo být nikdy jedno, je udržení vyváženého vztahu mezi prostředím (v našem případě především lesem) a druhy v něm žijícími (tedy i srncí zvěři a rysem). Tím bychom se měli přednostně řídit a podle toho plánovat zásahy do populací veškeré zvěře. V takovém případě mohou oba lovci - myslivec i rys - bez problémů lovit stejnou kořist.

Autor pracuje v Ústavu biologie obratlovců AV ČR v Brně.